

Vizualizacija čitanja

Mendelsund, Piter. *Šta vidimo kada čitamo: jedna fenomenologija sa ilustracijama*. Preveo Stefan Piper. Beograd: Darma, 2023.

Vesna Živković

Gradska biblioteka u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija / Novi Sad City Library, Novi Sad, Serbia

vesna_zvkvc@yahoo.co.uk

Knjiga *Šta vidimo kada čitamo: jedna fenomenologija sa ilustracijama* Pitera Mendelsunda (Beograd: Darma, 2023; s engleskog preveo Stefan Piper) čitaocu pruža inovativan, maštovit i originalan pristup analizi čitanja kao intelektualne aktivnosti; naime, ona progovara o vizualizaciji književnih likova i događaja koju čitalac ostvaruje tokom čitanja. O čitanju kao aktivnom procesu napisan je znatan broj naučnih studija koje analiziraju ovu svestretnu radnju iz različitih perspektiva: istorijske, filozofske, sociološke, pedagoške, kulturološke, umetničke,¹ ali na naš jezik još uvek nije prevedeno mnogo studija koje analiziraju čitalački proces na način na koji to čini Mendelsund, te stoga mlada izdavačka kuća Darma books iz Beograda zaslužuje iskrene pohvale.

Autor ove zapažene i interesantne studije, Piter Mendelsund, jedan je od najeminentnijih svetskih grafičkih dizajnera današnjice, dizajner korica za knjige velikana svetske književnosti: Džojsova, Nabokova, Dostojevskog, Kortasara i dr. Mendelsund je ostvario veoma uspešnu karijeru kao pomoćnik umetničkog direktora u izdavačkoj kući Alfred A. Knopf, umetnički direktor u Panteon buksu i Vertikal presu i kreativni direktor časopisa *Atlantik*, a njegova dizajnerska rešenja je *Volstrit žurnal* prepoznao kao “najprepoznatljivija i najkoničnija u savremenoj beletristici”.

Posvećen i pažljiv čitalac odmah će zapaziti da knjiga sadrži neuobičajeno veliki broj poglavlja, čak osamnaest: Zamišljanje “zamišljanja” (str. 9-12), Fikcije (str. 13-48), Počeci (str. 49-56), Vreme (str. 57-108), Živopisnost (str. 109-124), Performans (str. 125-130), Skiciranje (str. 131-142), Veština (str. 143-150), Kokreacija (str. 151-168), Mape i pravila

(str. 169-176), Apstrakcije (str. 177-192), Oči, očni vid & medij (str. 193-216), Pamćenje & mašta (str. 217-222), Sinestezija (str. 223-234), Označitelji (str. 235-240), Uverenje (str. 241-256), Modeli (str. 257-268), Deo & celina (str. 269-284) i Zamrljano je (str. 285-300), što jasno govori o autorovoj nameri da čitaocu predstavi iscrpne i sistematične rezultate svog istraživačkog rada. U navedenim poglavljima autor kroz konkretne primere iz svetske književnosti: Tolstojevog klasika *Ana Karenjina*, Melvilovog *Mobi Dika*, romana *Ka svetioniku* V. Vulf, Kalvinove *Ako jedne zimske noći*, Dikensonove *Sumorne kuće*, Džojsovog *Uliksa* i drugih klasika svetske književnosti, iz različitih perspektiva, uz zanimljiva i efektna likovna rešenja, kao i grafičke prikaze i ilustracije književnih likova i situacija, razmatra vizualizaciju koju čitalac ostvaruje prilikom čitanja određenog dela.

Na samom početku autor postavlja pitanje: “Šta je to što vidimo kada čitamo?” (izuzev reči na stranici) i “Šta je to što predstavljamo u svom umu?” Na njih odgovara u nastavku knjige temeljno i iz više uglova istražujući procese koji se događaju u mozgu i imaginaciji čitalaca, pitajući se da li “najposebnije, najživopisnije zamišljamo kada je pisac najeliptičniji i kada nam najviše uskraćuje informacije”.

U knjizi Mendelsund iz različitih aspekata razmatra različite književne scene i deskripcije, kao i slike koje stvaramo kada ih čitamo: fizički izgled Ane Karenjine (“Možda biste pomenuli njenu lepotu”), maglu (i stvarnu i metaforičnu) *Sumorne kuće* Čarlsa Dikensa, čulne opažaje u romanu *Ka svetioniku* (“Miris soli i morskih trava”), naše spontane asocijacije dok čitamo *Uliks* (“Svečan i punačak, Bak Maligan”), sliku Išmaila iz *Mobija Dika* (“Koja je boja kose Vašeg Išmaela?”) i dr. Takođe, on ukazuje i na izvesne postupke koji nam se događaju dok čitamo, a kojih ni nismo svesni: povlačenje iz javnog sveta i preusmeravanje pažnje ka “unutra”; ulazak u granični prostor (niste više ni u ovom svetu – svetu u kom držite knjigu, niti u njenom svetu);

¹ Neke od naučnih studija o čitanju i čitaocima: Stanislas Dehaene, *Reading in the Brain: The New Science of How We Read* (Penguin Publishing Group, 2009); Ziming Liu, “Reading behavior in the digital environment”, *Journal of Documentation*, Vol. 61, No. 6, pp. 700-712 (2005); Mirjana Bojić Ćirković, *Čitalac u nauci o književnosti: od antike do savremenih teorija čitanja* (Niš: Filozofski fakultet Univerziteta, 2020).

menjanje mišljenja o književnim likovima; mapiranje fiktivnih situacija i dr.

Autor iznosi i brojna zapažanja do kojih je došao tokom svoje bogate karijere, ali i iskustva predanog čitaoca, a neka od njih su da je kontekst u kom se nalazi reč bitan i da je značaj reči zavisan od reči koje je okružuju (str. 72) te, da bismo uspešno razumeli reči i sintagme u knjizi, moramo tokom čitanja da mislimo unapred, odnosno da anticipiramo (str. 76). Takođe, i da “količina detalja koju nam pisac daje pri opisu lika ili mesta neće poboljšati čitaocu mentalne slike” (neće staviti ove slike u prvi plan), ali da količina detalja koju pisac pruža određuje koji će tip čitalačkog iskustva čitalac imati (str. 115).

Kao posebno interesantna poglavlja ističu se “Performans”, u kom Mendelsund ističe da “od trenutka kada čitanje knjige otpočne, i kada se sasvim uživimo u iskustvo čitanja, počinje jedna vrsta nastupa” te da mi izvodimo knjigu, odnosno pravimo izvedbu čitanja knjige (str. 126), i poglavlje “Skiciranje”, u kom saznajemo da je Nabokov skicirao dok je čitao, da je engleski pisac Ilvin Vo bio ilustrator, Po vešt portretista, Herman Hese slikar, kao i Strindberg, a da su se Emili i Šarlota Bronte bavile crtanjem, kao

i Gete, Dostojevski, Viktor Igo, te da je za pisca crtanje ponekad “istraživačko sredstvo” (str. 136).

Na kraju dela, autor izvodi zaključak da su pisci “kustosi iskustva” i da oni “pročišćuju buku sveta i iz te buke stvaraju najčistiji mogući signal – iz nereda oni stvaraju pripovest” (str. 288), kao i da pisci “svode kada pišu”, a čitaoci svode kada čitaju, a da sam mozak funkcioniše putem redukcije, zamene, amblematicizacije... (str. 295).

Čitanje knjige je složen intelektualni proces, a Mendelsundovo delo nam razjašnjava šta se događa u našem mozgu dok ga realizujemo, kao i na koje sve načine se naša imaginacija razvija kako upoznajemo književne junake i kako ona utiče na naše sveukupno čitalačko iskustvo.

Knjiga Pitera Mendelsunda je prvenstveno namenjena svim onim posvećenim i strastvenim čitaocima koji ne čitaju površno i bez naročitog udubljenja, iako se, kako to Mendelsund ističe, može čitati bez zamišljanja i razumevanja, već sa velikim uživanjem proučavaju, a potom i zamišljaju književne junake i situacije kroz koje oni prolaze, ali i grafičkim dizajnerima kojima može pomoći u njihovim kreativnim rešenjima.